

УДК 331.07:351.83

JEL J28, K32, H11

DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2023-4-14>

Тетяна Борисівна СЕМЕНЧУК,

кандидат економічних наук, доцент,
в.о. завідувач кафедри менеджменту,
публічного управління та адміністрування,
Державний університет інфраструктури та технологій
ORCID ID: [0000-0001-7834-1655](https://orcid.org/0000-0001-7834-1655)

Тетяна Сергіївна КРЮЧКОВА,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
ОПП «Публічне управління та адміністрування»,
Державний університет інфраструктури та технологій

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Дослідження щодо сутності та особливостей сучасного стану управління охороною праці акцентовано на аналізі системи охорони праці в Україні та важливості забезпечення ефективності управління охороною праці на різних рівнях. Згідно з українським законодавством, охорона праці визначається як комплекс заходів та правових норм, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людей під час трудової діяльності. Управління охороною праці містить в собі координацію дій із забезпечення безпечних робочих умов та здоров'я через державні органи, роботодавців і самих працівників. Державна служба України з питань праці відіграє ключову роль у нагляді за дотриманням норм безпеки праці та розробці програм для покращення умов праці.

Управління охороною праці має забезпечуватися як на державному, так і на рівні підприємства. Держава та роботодавці зобов'язані забезпечити безпечні умови праці та індивідуальний захист для працівників, враховуючи їхні фізичні та гендерні особливості. Роботодавці мають створювати служби охорони праці та контролювати дотримання норм безпеки.

У статті доведено необхідність реформування управління охороною праці для створення нової системи запобігання виробничим ризикам та травмування працівників. Проаналізовано виконання

заходів з охорони праці, передбачених чинним законодавством України, що має особливе стратегічне значення для економіки та безпеки держави.

Процес імплементації законодавства з охорони праці є важливим для забезпечення безпеки працівників та включає розробку державної політики в галузі охорони праці, оцінку ризиків та впровадження заходів для їхнього зменшення. Однак воєнний стан може призвести до послаблення контролю за охороною праці на підприємствах, і це потребує внесення змін у законодавство та управління охороною праці для забезпечення безпеки працівників у зазначених умовах.

Ключові слова: охорона праці, безпека праці, імплементація законодавства, управління охороною праці, державна політика, державне управління, система управління охороною праці.

Tetiana SEMENCHUK

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Management
and Public Administration,
State University of Infrastructure and Technologies

Tetiana KRIUCHKOVA

Student of the second (master's) level of higher education,
EP «Public Administration and Management»,
State University of Infrastructure and Technologies

ESSENCE AND PECULIARITIES OF STATE MANAGEMENT OF LABOUR PROTECTION IN MODERN SOCIETY

The study on the essence and peculiarities of the current state of state management of labour protection is focused on the analysis of the labour protection system in Ukraine and the importance of ensuring the effectiveness of management at various levels. According to Ukrainian legislation, labour protection is defined as a set of measures and legal norms aimed at preserving the life, health and working capacity of people during their work. Occupational health and safety management includes the coordination of actions to ensure safe working conditions and health through government agencies, employers and employees themselves. The State Labour Service of Ukraine plays a key role in overseeing compliance with occupational safety and health standards and developing programmes to improve working conditions.

Occupational health and safety management should be ensured at both the state and company levels. The state and employers are obliged to provide safe working conditions and personal protection for employees, taking into account their physical and gender characteristics. Employers must establish labour protection services and monitor compliance with safety standards.

The article proves the necessity of reforming labour protection management to create a new management system for preventing occupational risks and injuries to employees to preserve their lives and health. The article analyses the implementation of labour protection measures provided for by the current legislation of Ukraine, which is of particular strategic importance for the economy and security of the state.

The process of implementing occupational health and safety legislation is important for ensuring the safety of employees and includes the development of state policy in the field of occupational health and safety, risk assessment and implementation of measures to reduce them. However, martial law can lead to a weakening of control over labor protection at enterprises, and this requires changes in legislation and labor protection management to ensure the safety of employees in these conditions.

Keywords: labor protection, labor safety, implementation of legislation, labor protection management, public policy, public administration, labor protection management system.

Постановка проблеми. Охорона праці є однією з ключових складових соціальної та економічної безпеки суспільства. Технологічний розвиток виробництва та його вплив на розвиток та розбудову держави безпосередньо залежить від стану безпеки праці. Діяти відповідно до чинного законодавства з питань охорони праці є обов'язком кожного роботодавця та працівника.

Розвиток технологічних інновацій та їхнє впровадження на підприємствах потребують реформування управління охороною праці для створення нової системи та впровадження змін у законодавчі документи. Основна проблема, також, полягає у забезпеченні охорони праці з посиленням контролю та впровадженням різних рівнів перевірки знань для працівників, які здійснюють цей контроль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що дослідженнями різних аспектів зазначеної проблематики на сучасному етапі займаються такі вчені, як В.В. Блащук [1], С.І. Гордієнко [2], К.Н. Ткачук [3], В.Г. Здановський [4, 5], Б.М. Цимбал [6] та багато інших. Водночас доводиться констатувати, що, попри всю різноманітність наукових розробок із проблематики удосконалення державного управління охороною праці, в сучасних умовах розвитку трудових відносин залишається недосконалим стан охорони праці, що дає поле для продовження наукового пошуку.

Мета статті. Стаття розглядає сутність та особливості управління охороною праці в сучасному суспільстві. Дослідження базується на аналізі літератури, правових актів та статистичних даних. Основною метою статті є визначення важливості охорони праці у контексті сучасних викликів та призначення держави щодо її регулювання та забезпечення безпеки працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон України «Про охорону праці» визначає термін «охорона праці» як систему правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та заходів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [7].

Управління охороною праці визначається як система дій та заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та здоров'я працівників у робочих умовах [3].

Управління охороною праці умовно має три основних центри, які саме і здійснюють комплексне управління охороною праці: держава, роботодавці, працівники [3].

Державне управління охороною праці в Україні здійснюється через ряд органів, включаючи Кабінет міністрів України, Центральний орган виконавчої влади, міністерства, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, що мають визначені функції та повноваження.

Державне управління охорони праці здійснюється шляхом скоординованих дій, спрямованих на забезпечення безпечних і здорових умов праці таких структур: органів державного управління охороною праці, органів місцевого самоврядування при участі об'єднань роботодавців, профспілок та інших представницьких організацій [2].

Державна служба України з питань праці є основним органом нагляду за дотриманням підприємствами нормативно-правових актів з питань безпеки праці. Вона, відповідно до отриманих статистичних даних, розробляє програми розвитку для усунення проблем та покращення стану безпеки праці [7].

Дотримуючись нормативних документів, відповідно до Закону України «Про охорону праці», у кожного роботодавця у пріоритеті повинно бути створення для своїх працівників безпечних та належних умов праці, враховуючи фізичні, фізіологічні, вікові та гендерні особливості. Роботодавець повинен забезпечити кожного працівника спецодягом, спецвзуттям та засобами індивідуального захисту, враховуючи шкідливі фактори, які мають вплив на працівника під час виконання ним своїх посадових обов'язків. Також працівники забезпечуються спеціальним харчуванням, відповідно до специфіки своєї професії. Соціальне забезпечення безперечно також є одним із напрямів управлінського впливу підприємства.

Керуючись ст. 13 Закону України «Про охорону праці», роботодавець створює відповідні служби і призначає посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних питань охорони праці, затверджує інструкції про їх обов'язки, права та відповідальність за виконання покладених на них функцій, а також контролює їх дотримання.

Працівники служби охорони праці забезпечують функціонування підприємства відповідно до чинного законодавства. Спеціалісти цього напряму контролюють безпечне виконання робіт та мають право:

- видавати обов'язкові для виконання доручення керівникам структурних підрозділів підприємства щодо усунення виявлених недоліків у сфері охорони праці, а також отримувати від них необхідну інформацію, документи і пояснення щодо питань безпеки на робочих місцях;
- вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли відповідний медичний огляд, навчання, інструктаж, або не мають допуску до виконання конкретних видів робіт, а також не дотримуються вимог, встановлених нормативно-правовими актами з питань охорони праці;
- за необхідності зупиняти роботу виробничих процесів, дільниць, машин, механізмів, устаткування та інших робочих засобів у випадках, коли порушення правил безпеки створює загрозу для життя або здоров'я працівників;

- подавати звіти роботодавцю про необхідність вжити заходів щодо притягнення до відповідальності працівників, які порушують норми і вимоги в сфері охорони праці.

Аналізуючи управління охороною праці на рівні підприємства, потрібно враховувати, що кожен працівник самостійно несе відповідальність за свої дії та повинен дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства. Кожен працівник повинен діяти відповідно до посадової інструкції та інструкції з питань охорони праці.

В усіх трьох, вищезгаданих центрах, управління охороною праці може здійснюватися на декількох рівнях, а саме:

- загальнодержавному (національному) рівні;
- регіональному рівні;
- галузевому рівні;
- виробничому рівні (рівень підприємства) [3].

Фактори, які впливають на особливості управління охороною праці в сучасному суспільстві наведені на рис. 1.

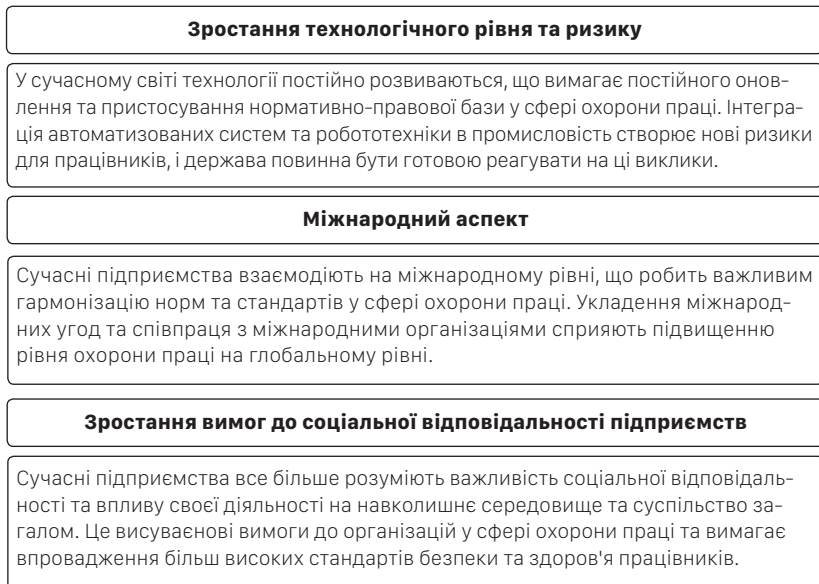

Рис. 1. Особливості державного управління охороною праці в сучасному суспільстві

Джерело: складено на основі [3]

Одним із основних завдань управління охороною праці в Україні є забезпечення безпечних умов праці та збереження здоров'я працюючих людей. Основні завдання в цій галузі містять:

1. Розробка та впровадження політики охорони праці. Центральні та регіональні органи влади спільно з професійними організаціями та роботодавцями розробляють та впроваджують загальнодержавні, галузеві та регіональні програми з охорони праці.

2. Використання економічних методів управління охороною праці. Охорона праці повинна бути не лише питанням безпеки, але і вигідною з економічної точки зору. Органи управління працюють над тим, щоб розробляти та рекомендувати ефективні рішення з позиції економічної доцільності.

3. Комплексне розв'язання завдань охорони праці. Важливо розглядати охорону праці як комплексну галузь, що включає в себе різні аспекти, серед них технічні, санітарно-гігієнічні та лікувально-профілактичні заходи.

4. Координація діяльності органів. Державне управління охороною праці вимагає співпраці та координації різних органів, включаючи Центральний орган виконавчої влади, міністерства, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування [2].

Слід зазначити, що Закон України «Про охорону праці», прийнятий 14 жовтня 1992 року №2694-XII, можна вважати, що він потребує вдосконалення відповідно до сучасного стану суспільства та рівня технологічного розвитку. Імплементация, тобто внесення змін у законодавство дотримуючись міжнародних правових норм, дає можливість розглянути та доопрацювати існуючий Закон, зважаючи на усі виявлені порушення та недосконалості протягом цього часу [4].

Імплементация законодавства з охорони праці означає впровадження та виконання заходів і політики, спрямованих на забезпечення безпеки та здоров'я працівників у робочому середовищі. Цей процес включає в себе кілька ключових кроків. Перший крок – це розробка державної політики в галузі охорони праці, яка визначає зобов'язання роботодавця стосовно забезпечення безпеки та здоров'я працівників, враховуючи досвід міжнародних правових норм. Для успішної імплементации законодавства з охорони праці потрібно провести оцінку ризиків в робочому середовищі, здійснити ідентифікацію можливих загроз і визначити, яким

чином їх уникнути або зменшити. На основі результатів оцінки ризиків, необхідно вжити конкретних заходів щодо забезпечення безпеки працівників, наприклад, провести інструктажі, навчання для удосконалення робочих процесів [5].

Процес імплементації законодавства з охорони праці включає в себе регулярні перевірки стану безпеки, аналіз інцидентів, а також вдосконалення політики і заходів з охорони праці відповідно до змін у робочому середовищі і законодавстві.

Імплементація законодавства з охорони праці – це важливий етап для забезпечення безпеки та здоров'я працівників, зменшення ризиків та покращення робочих умов. Вона вимагає спільних зусиль роботодавця та працівників, а також дотримання вимог чинного законодавства в цій сфері. Проте, на період воєнного стану, процес імплементації законодавства з охорони праці дещо уповільнюється через послаблення контролю за станом охорони праці на підприємствах. Наразі у законодавство внесені такі зміни, які стосуються виконання посадових обов'язків спеціалістів служби охорони праці. До Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» [8] додано новий розділ – «Процедура розслідування нещасних випадків у період дії правового режиму воєнного (надзвичайного) стану в Україні або окремих її місцевостях». Він передбачає спрощену процедуру розслідування нещасних випадків, що сталися з працівниками під час виконання трудових обов'язків унаслідок воєнних (бойових) дій.

Ухвалено Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [9] згідно з яким змінено нормативну тривалість робочого часу, який для працівників, задіяних на об'єктах критичної інфраструктури, можна збільшити до 60 годин на тиждень, а для працівників зі скороченим графіком роботи – до 40 годин на тиждень. Крім того у період дії воєнного стану дозволяється застосування праці жінок (крім вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року) за їхньою згодою на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Призупинено дію норм Кодексу законів про працю, які регламентують роботу у вихідні та святкові дні [10].

Висновки та пропозиції. У сучасному світі управління охороною праці набуло особливого значення через зростання індустріалізації та розвитку технологій. Управління охороною праці

є необхідною складовою для забезпечення безпеки та здоров'я працівників у сучасному світі. Зростання технологічного рівня, міжнародний аспект та зростання вимог соціальної відповідальності ставлять перед державними органами нові виклики у цій галузі. Для забезпечення ефективного управління охороною праці необхідна постійна адаптація та співпраця між державою, підприємствами та громадськими організаціями. Система управління охороною праці потребує реформування для створення нової системи управління запобігання виробничим ризикам та травмування працівників для збереження життя та здоров'я працюючих.

Безпечна праця є могутнім чинником підвищення продуктивності праці та економічного зростання. Забезпечення дотримання вимог чинного законодавства України з охорони праці, має особливе стратегічне значення для економіки та безпеки держави.

© Семенчук Т.Б., Крючкова Т.С. 2023

ЛІТЕРАТУРА

1. Блащук В.В. Деякі умови побудови системи управління охороною праці URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11723/1/%D0%91%D0%BB%D0%B0%D1%89%D1%83%D0%BA.pdf> (дата звернення 15.10.2023).
2. Горденко С.І. Розвиток охорони праці в Україні: державна політика управління URL: <http://ephsheir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/510/91-95.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 25.10.2023).
3. Ткачук К.Н., Зеркалов Д.В., Ткачук К.К. та ін. Державне управління охороною праці: монографія за наук. ред. Ткачука К.Н. К.: «Основа», 2013. 348 с.
4. Здановський В.Г. Наукові засади підвищення дієвості та ефективності охорони праці: *Проблеми охорони праці в Україні*. 2019. 35(1). С. 9–14.
5. Здановський В., Глива В., Бурдейна Н. Основні задачі імплементації міжнародних нормативів з охорони праці у правове поле України. *Екологічна безпека та природокористування*. 2022. 42(2). С. 47–58.
6. Цимбал Б.М. Парадигма соціальної безпеки особистості у системі публічного управління охороною праці в Україні. *Держава та регіони*. 2022. №1(75). С. 68–72.
7. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року №2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення 15.10.2023).

8. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 25.10.2023).

9. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 25.10.2023).

10. Миколаєць Ю. Як зміни в законодавстві впливають на роботу спеціаліста з охорони праці під час війни URL: <https://op.expertus.com.ua/recommendations/22614?top=1> (дата звернення 25.10.2023).

REFERENCES

1. Blashchuk V.V. Deiaki umovy pobudovy systemy upravlinnia okhoronoiu pratsi URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11723/1/%D0%91%D0%BB%D0%B0%D1%89%D1%83%D0%BA.pdf> (data zvernennia 15.10.2023).

2. Hordenko S.I. Rozvytok okhorony pratsi v Ukraini: derzhavna polityka upravlinnia URL: <http://ephshair.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/510/91-95.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (data zvernennia 25.10.2023).

3. Tkachuk K.N., Zerkalov D.V., Tkachuk K.K. ta in. Derzhavne upravlinnia okhoronoiu pratsi: monohrafiia za nauk. red. Tkachuka K.N. K.: «Osnova», 2013. 348 p.

4. Zdanovskyi V.H. Naukovi zasady pidvyshchennia diievosti ta efektyvnosti okhorony pratsi: *Problemy okhorony pratsi v Ukraini*. 2019. 35(1). Pp. 9 – 14.

5. Zdanovskyi V., Hlyva V., Burdeina N. Osnovni zadachi implementatsii mizhnarodnykh normatyviv z okhorony pratsi u pravove pole Ukrainy. *Ekolohichna bezpeka ta pryrodokorystuvannia*. 2022. 42(2). Pp. 47 – 58.

6. Tsymbal B.M. Paradyhma sotsialnoi bezpeky osobystosti u systemi publicлноho upravlinnia okhoronoiu pratsi v Ukraini. *Derzhava ta rehiony*. 2022. №1(75). Pp. 68 – 72.

7. Pro okhoronu pratsi: Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 1992 roku №2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (data zvernennia 15.10.2023).

8. Pro zatverdzhennia Poriadku rozsliduvannia ta obliku neshchasnykh vypadkiv, profesiinykh zakhvoriuvan ta avarii na vyrobnytstvi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 kvitnia 2019 r. № 337. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF#Text> (data zvernennia 25.10.2023).

9. Pro orhanizatsiiu trudovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 15 bereznia 2022 roku № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (data zvernennia 25.10.2023).

10. Mykolaiets Yu. Yak zminy v zakonodavstvi vplyvaiut na robotu spetsialista z okhorony pratsi pid chas viiny URL: <https://op.expertus.com.ua/recommendations/22614?top=1> (data zvernennia 25.10.2023).

СТАТТЯ НАДІЙШЛА ДО РЕДАКЦІЇ 12.11.2023